

Kutören'de (Ereğli-Konya) Bulunan Halılar, Tasarım Özellikleri ve Bir Örnek

Nuran SAY*

ÖZET

Orta Asya'dan, günümüze anadan kıza öğretilerek gelen dokumalarımız, kültürümüze olan bağlılığımızın nişanesi olarak bazı bölgelerimizde Türk kadını tarafından, büyük bir inançla üretilmeye devam etmektedir. Tüm yaşamlarını içinde barındırdıkları, çadır, çeyiz, beşik, kefen, gibi kullanım malzemelerini, doğada bulunan tüm renklerle bezemişlerdir. Bunlar; kadın atalarımızın bize, geçmişin tespiti, aidiyet duygumuzu, kimlik, kişilik onurumuzu kısaca özgünlüğümüzü, tüm dünyaya tanıtmak amacıyla miras bıraktıkları hazinelerimizdir. Dolayısıyla tanıtımı, korunması biz araştırmacı tasarımcıların da vazifesidir. Ayrıca gençlerimize, teknolojinin yarattığı ticari rekabetle sunulan doğal olmayan kimyasal içerikli bir sürü halı benzeri ürünlerin yerine, evlerimizde geleneksel, doğal, sağlıklı ve bizim olan şaheserlerimizin, kullanılmasını da özendirmek görevimiz olmalıdır. Yukarıda özetlediğimiz sebeplerle yaptığımız çalışmamızda, Konya- Ereğli- Kutören kasabasında bulunan evlerde, Karkınlar, Çökellikler, Akdoğan, Akkaşlar, Akkoyunlu isimli Türk boylarına ait olduğunu düşündüğümüz, on beş dokuma örneğine ulaşıp, katalogladık. Elyaf, teknik, tasarım özelliklerini ele aldık. Renklerini tespit ettik. Kullanım yerlerini belirledik. Bu çalışmamızda da yok olmasından endişe duyduğumuz halılardan, bir örnek olarak tanıtımını yapmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, Halı, Bezeme, Kargin.

Carpets of Kutören, Their Design Features and a Case Study

ABSTRACT

Our carpets, which come from Central Asia to our day through mothers passing down their heritage to their daughters, are continued to be manufactured as a symbol of loyalty to our culture, with a great faith. Turkish women embellish their tents in which they live and beautify materials such as dowry, cradle and shroud that they keep inside with colours as well as the shapes found in nature.

These carpets are our treasures inherited by our female ancestors for the aim of introducing them to the whole world to determine our past, the feeling of belonging, identity and our personal honour; in brief, our authenticity. So to say, protecting and representing them is a duty of "us", the researcher-designers. In addition, one task that we should take on is to encourage our youth to use our masterpieces, which are indigenous, traditional, natural, healthy and, most importantly, uniquely "ours", instead of unnatural, artificial, carpet-like varieties which contain chemicals and are put on the market where there is commercial rivalry triggered by technology.

In our study, which sought to address the facts summarized above, we catalogued 15 woven fabric samples which we think were used by several Turkish tribes such as Karkın, Çökelik, Akdoğan, Akkaşlar, Akkoyunlu in the residential areas of Kutören town situated in Ereğli, Konya. We took their fiber, technical specifications and design features into consideration. We identified the colours. We determined the utility areas. In this study, taking one sample, we also tried to introduce the carpets that we fear that might face extinction.

Keywords: Textile, Carpet, Embellishment, Kargin.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: nuran_say@hotmail.com
Assist. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Education, Ankara

alırken yukarıda adı geçen birçok topluluğun yazılı kaynaklarda isimlerine detaylı olarak henüz rastlanmamıştır.

3. Kutören'de Bulunan Halıların, Tasarım Özellikleri

Kutören kasabasında bulup kesinleştirdiğimiz 10 adet, halı'da kullanılan elyaflar, çözgü ve atkıda, yündür. Her bir örnek üst üste bindirilmiş dikdörtgen formudur. Tek merkezli olup baklava zemin üzerine yerleştirilmiş serpm bezemelerle düzenlenmiştir. Renkleri; Lacivert, al, turuncu ağırlıklıdır. Boyut-

Foto 1.

ları ende 118–229 Boy 220–270 arası değişkenlik göstermektedir. Yer yaygısı amaçlı üretilmişlerdir. Üretimlerinde, "ıstar" tezgâhı, atkılar sıkıştırılan "kirkit", iplik bükümü (eğirmek) için "kirmen" kullanılmıştır.

4. Örnek Halı Tasarım Özellikleri

Konya/Ereğli/ Kutören de bulunan halımız Istar tezgâhında üretilmiştir. bkz. fotoğraf no:1 dokunduğu yıl bilinmemekle birlikte, imamdan alman bilgiye göre 1947 yılında Kutören camisine bağışlanmıştır. Ancak üzerinde taşıdığı bezemeler ve tasarım özel-

liği ele alındığında Türk tarihi kadar eskiye dayandığı düşünülmektedir. Düğümler yündür. Hav yüksekliği 3mm dir. çözgü 1 cm. 5, atkılar 1 cm. 6 dir. 1 cm. iki çözgü etrafında dönerek bağlanan, 2 adet Gördes düğümü bulunmaktadır. Düğüm sıralarının, aralarına iki atkı geçirilmektedir.

Renkler: Lacivert, kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, tarçın (yörede tetir de denmektedir) turuncu kullanılmıştır.

Yüzeide kullanılan bezemelere, Dana gözü (Bezeme 1.), Topbaşı (Bezeme 2.), Kese dibi (Bezeme 3.), Okurdak (Bezeme 4.), Çakmak (Bezeme 5.), Dişleme (Bezeme 6.), Döşeme (Bezeme 7.), Kerkme (Bezeme 8.), Kurt izi veya it izi (Bezeme 9.) denilmektedir.

Dokumanın eni: 1.18 cm, boyu:1.88 cm.dir.

Saçak uzunluğu; başlangıç saçak 2 cm, bitiş saçak; 8cm soldan sağa bükümlü ve düğümlüdür. Geçki (süpürgelik) bitiş; 3,5 cm, Eriş (süpürgelik) başlangıç; 3 cm. dir. Kenar dönmeleri:1 cm. olarak dikdörtgen yapıyı dört yandan toparlar.

Dikdörtgen forma sahip halı dıştan içe kırmızı tarçın lacivert tarçın kırmızı lacivert kırmızı turuncu ze-

Kenarlık Bezeme 1.

Kenarlık Bezeme 2.

min renkli, üst üste bindirilmiş parçalardan bir bütün elde edilerek tasarlanmıştır. Halının merkezi kenarlık bezemelerle çakmak (Bezeme 5.), kurt izi (Bezeme 9.) isimli kenarlık bezemelerle dört bir yandan çevrelenmiştir. Kenarlık (Kenarlık Bezeme 1, 2.) en ve sayısı; başlangıç ve bitiş; dıştan içe 4,5-7-3-cm, dir. Kenarlık boy ve sayısı; dıştan içe sağlı sollu kenarlık 1-5,5- 11,5- cm. dir. Kenarlık bezemeleri içten ve dıştan su bezemeler (Su Bezeme 1.) çevreleyerek kenarlık bezemeleri birbirinden ayırırken, Ende ince, boyda biraz kalın çizgi görünümüyle kırmızı renkli su halının merkezini toparlarcasına dört bir yandan sarak yerini alır. Halının merkezi döşeme (Bezeme 7.) isimli su ile üst üste bindirilmiş baklava dilimi şeklinde sınırlandırılarak göbek oluşturulmuştur. Göbek

Su Bezeme 7.

Halı Ayrıntı 1.

Göbek 1.

Foto 2.

Foto 3.

bezemenin (Göbek 1.) her iki ucuna top başı (Bezeme 2.) denilen iki bezeme yerleştirilmiştir. Baklava diliminin bıraktığı boşluk dört bir yandan dana gözü (Bezeme 1.) ve kese dibi (Bezeme 3.) ile serpmine biçiminde doldurulmuştur (Halı Ayrıntı 1).

5. Karşılaştırma

Yakın ve uzak çevre halılarıyla yaptığımız karşılaştırma sonuçları ise; Çayhan halısı iki göbekli olması dışında dikdörtgen formuyla benzerlik göstermektedir. (Foto 2.)⁶ Alayunt halısı (Foto 3.)⁷ üzerinde taşımış olduğu kurt izi tek göbekli ve dikdörtgen forma sahip olmasına rağmen düzenleme olarak benzerliği yoktur. Geleneksel Anadolu Halısı (Foto 4.)⁸, Konya Ha-

Foto 4.

lısı, Foto 5.)⁹, Bergama Halısı (Foto 6.)¹⁰, Çanakkale Halısı (Foto 7.)¹¹ Uşak Halısı (Foto 8.)¹² Eskişehir Halısı (Foto 9.)¹³ merkezinde baklava görünümlü bir göbeğe sahip olsa da benzerlik göstermemektedir.

6. Sonuç

Konya/ Ereğli'ye bağlı Kutören kasabasında tespit ettiğimiz on halıdan biri olan ürünümüz, lacivert, kırmızı, turuncu renklerin baskın olduğu tek merkezli yer yaygısı olarak dokunmuş havlı bir yapıya sahiptir. 1.18 X 1.88 boyutlu çok renkli görünümlü dikdörtgen yüzeyi, Dana gözü, Topbaşı, Kese dibi, Okurdak, Çakmak, Dişleme, Döşeme, Kerkme, Kurt izi veya iti isimli bezemelerle hareketli hale getirmişlerdir. Bezeme kullanımı bakımından Alayunt, tasarımı bakımından Çayan halısına benzerlik gösterse de özgün yapısıyla

6 N. Say, "Ala-Yuntlu Halılardan (Muğla-Marmaris) Üç Örnek" *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Sayı 53 Ankara, 2009, s.198.

7 N. Say, "Çiğın-Çayan (Konya-Ereğli-Çayhan) Halılarından Üç Örnek" *II. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*, S.Ü., Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları Konya, 2009 s.245.

8 V. Enderlein, XXIII bl. "Medieval Carpets From Asia Minor", *Türkish Carpets From The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları 1996, s.33.

9 N. Ölçer, VII bl. "Turkish Carpets and Their Collections in Turkey", *Türkish Carpets From The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları 1996, s.40.

10 N. Ölçer, *age.*, s. 54.

11 N. Ölçer, *age.*, s. 71.

12 N. Ölçer, *age.*, s. 195.

13 F. Batari, XXIX bl. "Turkish Carpets From Budapest", *Türkish Carpets From The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları 1996, s.77.

Foto 5

Foto 6

Foto 7.

Foto 8.

farklılığını gözler önüne sermektedir. Umudumuz sanat tarihi sayfalarındaki haklı yerini almasıdır.

Kaynaklar

- Bilici, A., Erel M.H., Ertekin, F., (2005), *Ereğli ve Yöresi*, Konya, Ereğli Belediyesi, Konya.
- Batari, Frenc (1996), XXIX bl. "Turkish Carpets from Budapest", *Turkish Carpets from The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları, Ankara s.77.

Foto 9.

- Enderlein, Volkmar (1996), XXIII bl. "Medieval Carpets from Asia Minor", *Turkish Carpets from The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları, s.33.
- Gündüz, Tufan, (1997), *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulmuş Türkmenleri 1540 - 1640"*, Ankara: Birleşik Kitapevi.
- Özer, M. (2004), *Kutören Kasabası, Bütün Yönleri İle*, İzmir: Kanıymaz Matbaası.
- Özer, M. (2006), *Karacadağ Köyleri, Bütün Yönleri İle*, İzmir: Kanıymaz Matbaası.
- Ölçer, Nazan (1996), VII bl. "Turkish Carpets and their Collections in Turkey", *Turkish Carpets from The 13th-18th Centuries*, Tekstil Bank Yayınları, Ankara s.40.
- Türkay, Cevdet (1979), *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre, Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul: Tercüman Kaynak Eserler Dizisi.
- Say, Nuran (2009), "Ala-Yuntlu Halılarından (Muğla-Marmaris) Üç Örnek" *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Sayı 53, Ankara, s.198.
- Say, Nuran (2009), "Çiğın-Çayan (Konya-Ereğli-Çayhan) Halılarından Üç Örnek" *II. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*, Konya: S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 245.
- Sakin, Orhan (2010), *16.YY, Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler Boylar-Kabileler-Cemaatler*, İstanbul: Step Ajans Matbaacılık.
- Sümer, Faruk (1980), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, İstanbul: Elif Ofset.